

Bodemvruchtbaarheid

als vrucht van de landbouw

Thema-uitgave van Dynamisch Perspectief,
het ledenblad van de Vereniging voor
Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding

De bodem ademt

Fosfaatmysterie in de polder

Inleven in grond

Van babyklei tot bejaardenklei

The background features several abstract, hand-drawn teal lines on a light teal background. These lines form various shapes, including a large, irregular shape on the left side, a smaller, elongated shape in the upper right, and a large, curved shape at the bottom. The lines are thin and have a slightly irregular, organic quality.

'De bodem is een echt orgaan. Op een landbouwbedrijf lopen we eigenlijk in de buik van het bedrijf rond en ook de planten groeien in de buik van dat bedrijf'

(R. Steiner, Landbouwcursus, 1924)

4 Vruchtbare aarde

6 We kijken, voelen, ruiken en leven ons in

8 De kracht van een levende bodem

16 De bodem ademt

20 Wisselwerking van stikstof en koolstof

25 Een van de mooiste bodems ter wereld

26 Fosfaatmysterie in de polder

32 Bodemvruchtbaarheid als vrucht van de landbouw

34 Bodemanalyse versus boerenanalyse

38 Van babyklei tot bejaardenklei

44 Bodemberichten en Boekentips

50 Weet je deel van een groter geheel

51 Verder lezen en colofon

Vereniging voor
Biologisch-Dynamische
Landbouw en Voeding

Vruchtbare aarde

De tocht naar kennis en begrip begint bij verwondering, zo is de overtuiging van veel knappe koppen. Ondanks mijn Warmonderhof-diploma en jarenlange betrokkenheid bij de landbouw – als boer en in beleidsfuncties – ben ik diep verwonderd na het meemaken van de bodemstudietocht die in deze thema-uitgave is beschreven.

Een goed teken, want dat is precies wat de FAO, de voedsel- en landbouworganisatie van de Verenigde Naties, voor ogen staat met de organisatie van het 'Jaar van de Bodem' in 2015: dat we wereldwijd (weer) verwonderd geraken over die bodem die we dagelijks betreden en waarvan we dagelijks eten alsof het de gewoonste zaak van de wereld is.

En gewoon is het niet, het is één groot wonder, zo blijkt uit alle hier verzamelde bijdragen. Een wonder van samenhang, van veerkracht, van vitaliteit, van herstellend vermogen. Kortom, een wonder van leven.

In de biologisch-dynamische landbouw leven we al 90 jaar met het beeld van de bodem als een levend organisme. Sinds Rudolf Steiner in 1924 een serie lezingen over de landbouw gaf, experimenteren boeren, tuinders en onderzoekers met het in praktijk brengen van zijn aanwijzingen. En steeds opnieuw studeren ze – we – op de betekenis van zijn woorden. Ook dankzij pioniers Ehrenfried Pfeiffer en Albert Howard is het bewustzijn van het belang van bodemvruchtbaarheid sterk toegenomen. Hun boe-

ken uit de jaren 30 van de vorige eeuw zijn onlangs opnieuw uitgegeven, omdat ze nog uiterst actueel zijn.

Deze thema-uitgave laat zien tot welke inzichten enkele bodemliefhebbers zijn gekomen na tientallen jaren graven, experimenteren, waarnemen en studeren, met Steiner's Landbouwcursus als inspiratiebron. Ik ben ervan overtuigd dat veel BD-ers met nieuwe ogen naar de bodem gaan kijken als ze dit hebben gelezen. En misschien gaan ze – net als ik – weer eens een kuil graven om met eigen ogen te kijken, te ruiken en te voelen naar alles wat zich afspeelt in die – op ieder plekje van de aarde zo unieke – ontmoeting tussen het organische en het minerale als basis voor het leven.

In de afgelopen twee winters hebben we zes bodemstudiebijeenkomsten bij BD-bedrijven georganiseerd, die dit jaar werden afgesloten met twee winterconferenties: in februari in Merksplas (B) en in maart in Dronten. Er waren lezingen van Jan Bokhorst en Coen ter Berg (beide onderzoeker en adviseur, verbonden aan het Louis Bolk Instituut), Ruud Hendriks (leraar bodemkunde op Warmonderhof), Jan Saal (Landbouwcursus-kenner), Piet van IJzendoon (boer op Zonnehoeve) en Piet Korstanje (fruitseller op Boomgaard Ter Linde). Daarnaast vertelden profielkuilen en bodemkluiten hun eigen verhaal.

Na het meemaken van dit hele bodemtraject vraag ik me af of we in de richtlijnen voor EKO en Demeter concreter aandacht zouden

kunnen besteden aan de bodem. Want wat is de essentie van 'goede landbouw'? Dat je zo boert dat je een goed product krijgt én dat de bodem, als de schenker van dat product, er zelf beter van wordt. Goede landbouw doet geen afbreuk aan de bodemvruchtbaarheid, maar produceert juist bodemvruchtbaarheid.

Jan Bokhorst laat in de bijdrage 'De kracht van een levende bodem' mooi zien hoe de bodem tot leven komt na jarenlang biologisch-dynamisch beheer. Laten we bij elk bedrijfsbezoek, bij elke controle en bij elke Collegiale Toetsing ook even naar die bodem kijken. Die aandacht zal ze op prijs stellen. Net als wij. 🌱

(Tekst: Derk Klein Bramel)

Derk Klein Bramel (rechts) is initiatiefnemer van de serie bodemstudiebijeenkomsten namens de BD-Vereniging en de Landbouwsectie van de Antroposofische Vereniging (Foto: Odette Waleson)

Geknipt uit 1938: Vruchtbaarheid der aarde

BD-pionier Ehrenfried Pfeiffer vroeg in de jaren 30 van de vorige eeuw al aandacht voor het belang van bodemvruchtbaarheid. Hij gaf lezingen over de hele wereld, onder andere in Den Haag. Hoe daar verslag van werd gedaan, is na te lezen op de website van De Koninklijke Bibliotheek die toegang biedt tot historische kranten (<http://kranten.kb.nl>). Op 30 maart 1938 kopt het Nieuwsblad van Friesland: 'De vruchtbaarheid der aarde. En de haastige mensch.'

Het artikel begint: 'De Zwitserse bioloog E. Pfeiffer heeft onlangs in een voordracht te Den Haag het behoud van de vruchtbaarheid der aarde een der grootste van alle wereldproblemen genoemd, welke zich binnen enkele tientallen jaren zullen voordoen. De heer Pfeiffer noemde de geheele moderne landbouwmethode verkeerd: Zij gaat niet uit van het leven, maar van de scheikunde. De voeding van bodem, plant en dier is voor haar een rekensom. Bijv. bij het vee: zooveel eiwit met zooveel zouten erin – zooveel melk met zooveel vet er uit. Het rund, tot machine gedegradeerd, vertoont ont-aardingsziekten. Steeds sterker toegepaste insectengiffen doen het aantal plantenziekten toenemen (...).'